

Pitkä matematiikka 23.3.2012, ratkaisut:

1. a) $x^2 - x - 6 = 0 \iff x = \frac{1 \pm \sqrt{1 + 4 \cdot 6}}{2} = \frac{1 \pm 5}{2}$. Siis $x = -2$ tai $x = 3$.

b) $\frac{x}{6} - \frac{x-3}{2} - \frac{7}{9} = 0 \iff 3x - 9(x-3) - 2 \cdot 7 = 0 \iff -6x + 13 = 0 \iff x = \frac{13}{6}$.

c) $\frac{x}{2} - \frac{2}{x} = 0 \iff \frac{x^2}{2} - 2 = 0 \iff x^2 - 4 = 0 \iff x = \pm 2$.

Vastaus: a) $x = -2$ tai $x = 3$, b) $x = \frac{13}{6}$, c) $x = -2$ tai $x = 2$.

2. a) $\frac{15}{4} - \left(\frac{6}{3}\right)^2 = \frac{15}{4} - 2^2 = \frac{15 - 4 \cdot 4}{4} = -\frac{1}{4}$.

b) $\sqrt{6 \cdot (3!)} - 6 = \sqrt{6 \cdot 6} - 6 = 6 - 6 = 0$.

c) $\ln \frac{x}{2} + \ln 2 = \ln x - \ln 2 + \ln 2 = \ln x$.

d) $\sin^2 x + \cos^2(x + 2\pi) = \sin^2 x + \cos^2 x = 1$.

e) $\int_0^1 (x+1)dx = \left[\frac{1}{2}x^2 + x \right]_0^1 = \frac{1}{2} + 1 = \frac{3}{2}$.

f) $f'(x) = D(4e^{2x}) = 8e^{2x}$. Siis $f'(0) = 8e^0 = 8$.

3. Pisteet A , B ja C määräävät kolmion. Kärjestä A lähtevät paikkavektorit ovat

$$\overline{AB} = (4-2)\vec{i} + (0-1)\vec{j} = 2\vec{i} - \vec{j} \text{ ja } \overline{AC} = (5-2)\vec{i} + (7-1)\vec{j} = 3\vec{i} + 6\vec{j}.$$

Koska $\overline{AB} \cdot \overline{AC} = 2 \cdot 3 - 1 \cdot 6 = 0$, ovat vektorit kohtisuorat. Siis A :ssa oleva kolmion kulma on suora eli kolmio on suorakulmainen.

4. Vektorin $\vec{a} = x\vec{i} + y\vec{j} + z\vec{k}$ kohtisuora projektio xy -tasolle on vektori $x\vec{i} + y\vec{j}$. Näin ollen $x\vec{i} + y\vec{j} = 2\vec{i} + 3\vec{j}$, josta saadaan, että $x = 2$ ja $y = 3$. Siis $\vec{a} = 2\vec{i} + 3\vec{j} + z\vec{k}$ ja $|\vec{a}|^2 = 4 + 9 + z^2 = 22$, josta saadaan, että $z^2 = 9$ eli $z = \pm 3$. Kysytyt vektorit ovat $\vec{a} = 2\vec{i} + 3\vec{j} \pm 3\vec{k}$.

Vastaus: $\vec{a} = 2\vec{i} + 3\vec{j} - 3\vec{k}$ tai $\vec{a} = 2\vec{i} + 3\vec{j} + 3\vec{k}$.

5. Funktio $f(x) = \frac{\ln x}{x}$ on määritelty, kun $x > 0$. Sen derivaatta $f'(x) = \frac{1 - \ln x}{x^2}$ häviää, kun $\ln x = 1$ eli kun $x = e$. Koska $f'(x) > 0$, kun $0 < x < e$ ja $f'(x) < 0$, kun $x > e$, saavuttaa funktio suurimman arvonsa pisteessä $x = e$ ja $f(e) = \frac{\ln e}{e} = \frac{1}{e}$.

Vastaus: $1/e$.

6. a) Koska $P(\text{ainakin 1 maali}) = 1 - P(\text{ei maaliakaan})$ ja

$$P(\text{ei maaliakaan}) = (1 - 0,65)(1 - 0,75)(1 - 0,54) = 0,04025, \text{ on}$$

$$P(\text{ainakin 1 maali}) = 1 - 0,04025 = 0,95975 \approx 0,96.$$

b) Olkoon $P(n)$ todennäköisyys sille, että tulee n maalia. Tällöin odotusarvo on $E = 0 \cdot P(0) + 1 \cdot P(1) + 2 \cdot P(2) + 3 \cdot P(3)$. Nyt

$$P(1) = 0,65(1 - 0,75)(1 - 0,54) + 0,75(1 - 0,65)(1 - 0,54) + 0,54(1 - 0,65)(1 - 0,75) = 0,24275,$$

$$P(2) = 0,65 \cdot 0,75(1 - 0,54) + 0,65 \cdot 0,54(1 - 0,75) + 0,75 \cdot 0,54(1 - 0,65) = 0,45375,$$

$$P(3) = 0,65 \cdot 0,75 \cdot 0,54 = 0,26325.$$

$$\text{Näin ollen } E = 0 + 1 \cdot 0,24275 + 2 \cdot 0,45375 + 3 \cdot 0,26325 = 1,94.$$

Vastaus: **a)** 0,96, **b)** 1,94.

7. **a)** Ehdosta $y(0) = \frac{1}{t}$ saadaan $c = \frac{1}{t}$. Derivaatta $y'(x) = 2ax + b$. Sivuaamiseksi on $y'(t) = 0$ ja $y(t) = 0$. Edellinen antaa $2at + b = 0 \iff b = -2at$. Jälkimmäisestä saadaan nyt $y(t) = at^2 - 2at \cdot t + \frac{1}{t} = 0$ eli $-at^2 + \frac{1}{t} = 0 \iff a = \frac{1}{t^3}$. Tällöin $b = -\frac{2}{t^2}$. Polynomi on siis $y(x) = \frac{1}{t^3}x^2 - \frac{2}{t^2}x + \frac{1}{t}$.

b) Koska $t > 0$, on kysytty pinta-ala $\int_0^t (\frac{1}{t^3}x^2 - \frac{2}{t^2}x + \frac{1}{t})dx = \int_0^t \frac{1}{3t^3}x^3 - \frac{1}{t^2}x^2 + \frac{1}{t}x = \frac{1}{3} - 1 + 1 = \frac{1}{3}$. Pinta-ala on siis sama kaikilla arvoilla t , mikä todistaa väitteen.

Vastaus: **a)** $a = \frac{1}{t^3}$, $b = -\frac{2}{t^2}$, $c = \frac{1}{t}$.

8. **a)** Peruuntumisehto on $f(t) > \frac{1}{2} \cdot 5000 \iff \frac{5000}{1 + 4999e^{-0,8t}} > \frac{1}{2} \cdot 5000 \iff$

$1 + 4999e^{-0,8t} < 2 \iff e^{-0,8t} < \frac{1}{4999}$. Ottamalla puolittain logaritmit saadaan ehto muotoon $t > \frac{\ln 4999}{0,8} \approx 10,6462$. Peruutus tapahtuu siis 11 vuorokauden kuluttua.

b) Koska $f'(t) = \frac{5000 \cdot 0,8 \cdot 4999e^{-0,8t}}{(1 + 4999e^{-0,8t})^2} > 0$ kaikilla $t > 0$, on $f(t)$ aidosti kasvava funktio, kun $t > 0$.

c) $\lim_{t \rightarrow \infty} \frac{5000}{1 + 4999e^{-0,8t}} = \frac{5000}{1 + 4999 \lim_{t \rightarrow \infty} e^{-0,8t}} = \frac{5000}{1 + 0} = 5000$.

Vastaus: **a)** 11 vuorokautta, **c)** 5000.

9. Leikataan kartiota sen akselin kautta kulkevalla tasolla. Olkoon leikkauskuviossa A pohjan keskipiste, AB pohjan säde, C kartion huippu, D katkaistun kartion yläympyrän keskipiste ja DE yläympyrän säde. Suorakulmaisesta kolmiosta ABC saadaan, että reunaviiva $CB = \sqrt{2^2 + 5^2} = \sqrt{29}$. Yhdenmuotoisuuden perusteella $\frac{CE}{CB} = \frac{DE}{AB} = \frac{1}{2}$, josta saadaan $CE = \frac{1}{2}CB = \frac{1}{2}\sqrt{29}$. Tämä on rengasalueen sisäympyrän säde. Ulkoympyrän säde on $CB = \sqrt{29}$. Rengasalueen pinta-ala on siten $\pi(\sqrt{29})^2 - \pi(\frac{1}{2}\sqrt{29})^2 = \frac{3}{4} \cdot 29\pi \approx 68,3296$ (cm²).

Vastaus: 68 cm².

10. **a)** $3 \tan \frac{x}{2} + 3 = 0 \iff \tan \frac{x}{2} = -1 \iff \frac{x}{2} = -\frac{\pi}{4} + n\pi \iff x = -\frac{\pi}{2} + 2n\pi, n \in Z$.
- b)** $2 \sin^2 x + 3 \cos x - 3 = 0 \iff 2(1 - \cos^2 x) + 3 \cos x - 3 = 0 \iff 2 \cos^2 x - 3 \cos x + 1 = 0$. Tämän ratkaisu on $\cos x = \frac{3 \pm \sqrt{9 - 2 \cdot 4}}{4} = \frac{3 \pm 1}{4}$ eli $\cos x = \frac{1}{2}$ tai $\cos x = 1$. Edellisestä saadaan $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2n\pi, n \in Z$ ja jälkimmäisestä $x = 2n\pi, n \in Z$.
- Vastaus:* **a)** $x = -\frac{\pi}{2} + 2n\pi, n \in Z$, **b)** $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2n\pi$ tai $x = 2n\pi, n \in Z$.

11. Kolmion K_1 korkeusjanan pituus on $\frac{a\sqrt{3}}{2}$. Piirtämällä ympyrälle Y_1 säde r_1 kohtisuoraan K_1 :n kylkeä vastaan saadaan sen yläpuolelle kolmio, jonka toinen kateetti on r_1 ja korkeusjanalla oleva hypotenuusa $2r_1$. Näin ollen korkeusjanan pituus on $3r_1$, joten $\frac{a\sqrt{3}}{2} = 3r_1$, josta saadaan $r_1 = \frac{a}{2\sqrt{3}}$.

Piirretään sitten Y_1 :n keskipisteestä säde kolmion K_2 huippuun ja jana kohtisuoraan K_2 :n kylkeä vastaan. Saadaan kolmio, jonka hypotenuusa on r_1 ja lyhyempi kateetti $\frac{1}{2}r_1$. Pitempi kateetti on $\frac{\sqrt{3}}{2}r_1$. Tästä saadaan, että kolmion K_2 sivun pituus $a_2 = 2 \cdot \frac{\sqrt{3}}{2}r_1 = r_1\sqrt{3}$.

Menettelemällä kuten edellä nähdään, että kolmion K_2 sisään asetetun ympyrän Y_2 säde $r_2 = \frac{a_2}{2\sqrt{3}} = \frac{r_1\sqrt{3}}{2\sqrt{3}} = \frac{1}{2}r_1$ ja että ympyrän Y_2 sisään asetetun kolmion K_3 sivun pituus $a_3 = r_2\sqrt{3}$.

Aivan vastaavasti nähdään, että kolmion K_3 sisään asetetun ympyrän Y_3 säde on $r_3 = \frac{a_3}{2\sqrt{3}} = \frac{1}{2}r_2 = \left(\frac{1}{2}\right)^2 r_1$.

Jatkamalla nähdään, että kolmioihin asetettujen ympyröiden säteet muodostavat geometrisen jonon $r_1, \frac{1}{2}r_1, \left(\frac{1}{2}\right)^2 r_1, \left(\frac{1}{2}\right)^3 r_1, \dots$. Tämän perusteella ympyröiden pintaalojen summa on suppeneva geometrinen summa

$$\sum_{n=1}^{\infty} \pi r_n^2 = \pi r_1^2 \sum_{n=1}^{\infty} \left(\frac{1}{4}\right)^{n-1} = \pi r_1^2 \cdot \frac{1}{1 - \frac{1}{4}} = \pi \frac{a^2}{4 \cdot 3} \cdot \frac{4}{3} = \pi \frac{a^2}{9}.$$

Vastaus: $\pi \frac{a^2}{9}$.

12. a) Viivakoodille pätee $3(1+2+8+5+0+2)+4+6+2+9+3+d_{12} = 0 \pmod{10} \iff 78 + d_{12} = 0 \pmod{10} \iff d_{12} = 2 \pmod{10} \implies d_{12} = 2$.

b) Nyt $3(1+3+5+7+9+2)+2+4+6+8+1+3 = 3 \cdot 27 + 24 = 105 \not\equiv 0 \pmod{10}$, joten viivakoodi on virheellinen.

c) Edellisen mukaan merkillä d_3 pätee $3(24 + d_3) + 24 = 0 \pmod{10} \iff 96 + 3d_3 = 0 \pmod{10} \iff 3(32 + d_3) = 0 \pmod{10} \implies d_3 = 8$.

Vastaus: a) $d_{12} = 2$, c) $(1, 2, 8, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 1, 2, 3)$.

13. Leikkauspisteiden x -koordinaatit saadaan jatkuvan funktion $h(x) = f(x) - g(x) = 1 - x - 3 \cos x$ nollakohtina. Koska $h(-0,885) < -0,014 < 0$ ja $h(-0,89) > 0,0017 > 0$, on funktiolla $h(x)$ nollakohta x_1 välillä $] -0,885; -0,89[$. Nollakohdan kaksidesimaalinen likiarvo on $x_1 = -0,89$.

Koska $h(1,86) < -0,0044 < 0$ ja $h(1,865) > 0,0049 > 0$, on $h(x)$:llä toinen nollakohta x_2 välillä $]1,86; 1,865[$. Nollakohdan kaksidesimaalinen likiarvo on $x_2 = 1,86$.

Koska $h(3,635) > 0,0071 > 0$ ja $h(3,64) < -0,0049 < 0$, on $h(x)$:llä kolmas nollakohta x_3 välillä $]3,635; 3,64[$. Nollakohdan kaksidesimaalinen likiarvo on $x_3 = 3,64$.

Leikkauspisteiden y -koordinaatit ovat $y_1 = f(x_1) = 1 - x_1 \approx 1,89$, $y_2 = 1 - x_2 \approx -0,86$ ja $y_3 = 1 - x_3 \approx -2,64$.

Vastaus: $(-0,89; 1,89)$, $(1,86; -0,86)$ ja $(3,64; -2,64)$.

*14. a) Kaikilla $x \in \mathbb{R}$ on $(\cosh x)^2 - (\sinh x)^2 = \frac{1}{4}(e^x + e^{-x})^2 - \frac{1}{4}(e^x - e^{-x})^2 = \frac{1}{4}(e^{2x} + 2e^x e^{-x} + e^{-2x} - e^{2x} + 2e^x e^{-x} - e^{-2x}) = \frac{1}{4}(2 + 2) = 1$.

b) $\frac{d}{dx}(\sinh x) = \frac{d}{dx}\left(\frac{1}{2}(e^x - e^{-x})\right) = \frac{1}{2}(e^x - (-1)e^{-x}) = \frac{1}{2}(e^x + e^{-x}) = \cosh x$.

c) $\frac{d}{dx}(\sinh x) = \cosh x = \frac{1}{2}(e^x + e^{-x}) > 0$ kaikilla $x \in \mathbb{R}$. Näin ollen $\sinh x$ on aidosti kasvava, josta seuraa, että sillä on käänteisfunktio.

Määritetään käänteisfunktion lauseke. $y = \sinh x \iff 2y = e^x - e^{-x} \iff 2ye^x = (e^x)^2 - e^x e^{-x} \iff (e^x)^2 - 2ye^x - 1 = 0$.

Tästä ratkeaa $e^x = \frac{2y \pm \sqrt{4y^2 + 4}}{2} = y \pm \sqrt{y^2 + 1}$. Miinusmerkki ei kelpaa, koska $e^x > 0$ aina, joten $e^x = y + \sqrt{y^2 + 1}$. Ottamalla logaritmi saadaan käänteisfunktion lausekkeeksi $x = \ln(y + \sqrt{y^2 + 1})$.

d) Koska aina $|y| < \sqrt{y^2 + 1}$, on $y + \sqrt{y^2 + 1} > 0$ kaikilla $y \in \mathbb{R}$. Näin ollen käänteisfunktio $x = \ln(y + \sqrt{y^2 + 1})$ on määritelty kaikilla $y \in \mathbb{R}$ eli sen määrittelyjoukko on $\mathbb{R}$.

*15. a) Piirretään x -akselin suuntainen suora r_1 -säteisen ympyrän keskipisteestä kuvioon piirretylle säteelle r_2 . Tällöin syntyy suorakulmainen kolmio, jonka hypotenuusa on $r_1 + r_2$ ja kateetit $r_2 - r_1$ sekä d . Tällöin $d^2 = (r_1 + r_2)^2 - (r_2 - r_1)^2 \iff d^2 = 2r_1 r_2 + 2r_1 r_2 \implies d = 2\sqrt{r_1 r_2}$.

b) Piirretään pienen ympyrän keskipisteestä O_3 x -akselin suuntainen suora kuvioon piirretylle säteelle r_1 sekä yhdistetään O_3 r_1 -säteisen ympyrän keskipisteeseen. Tällöin saadaan suorakulmainen kolmio, jonka hypotenuusa on $r_1 + r_3$ ja pystysuora kateetti $r_1 - r_3$. Toisen kateetin pituudelle d_1 saadaan yhtälö $d_1^2 = (r_1 + r_3)^2 - (r_1 - r_3)^2 \iff d_1 = 2\sqrt{r_1 r_3}$.

Vastaavasti saadaan toiselle puolelle suorakulmainen kolmio, jonka hypotenuusa on $r_2 + r_3$ ja pystysuora kateetti $r_2 - r_3$. Toisen kateetin pituudelle d_2 saadaan yhtälö $d_2^2 = (r_2 + r_3)^2 - (r_2 - r_3)^2 \iff d_2 = 2\sqrt{r_2 r_3}$.

Edellisen kohdan mukaan $2\sqrt{r_1 r_2} = d = d_1 + d_2 = 2(\sqrt{r_1 r_3} + \sqrt{r_2 r_3})$, josta saadaan $\sqrt{r_3}(\sqrt{r_1} + \sqrt{r_2}) = \sqrt{r_1 r_2} \implies r_3 = \left(\frac{\sqrt{r_1 r_2}}{\sqrt{r_1} + \sqrt{r_2}}\right)^2 = \frac{r_1 r_2}{(\sqrt{r_1} + \sqrt{r_2})^2}$.

c) $(k_1 + k_2 + k_3)^2 = 2(k_1^2 + k_2^2 + k_3^2) \iff k_1^2 + k_2^2 + k_3^2 = 2k_1 k_2 + 2k_1 k_3 + 2k_2 k_3$.

Sijoitetaan jälkimmäiseen yhtälöön $k_1 = \frac{1}{r_1}$, $k_2 = \frac{1}{r_2}$ ja $k_3 = \frac{(\sqrt{r_1} + \sqrt{r_2})^2}{r_1 r_2}$ sekä sievennetään. Tällöin saadaan

$$k_1^2 + k_2^2 + k_3^2 = \frac{2}{r_1^2} + \frac{2}{r_2^2} + \frac{6}{r_1 r_2} + \frac{4}{r_1 \sqrt{r_1 r_2}} + \frac{4}{r_2 \sqrt{r_1 r_2}},$$

$$2k_1 k_2 + 2k_1 k_3 + 2k_2 k_3 = \frac{2}{r_1^2} + \frac{2}{r_2^2} + \frac{6}{r_1 r_2} + \frac{4}{r_1 \sqrt{r_1 r_2}} + \frac{4}{r_2 \sqrt{r_1 r_2}}.$$

Koska lausekkeet ovat yhtäsuuret, on kaava oikea.